

Tudományegyetemi könyvtárak: halálra ítéelve?

Szegeden két tudományos nagykönyvtár működik. Sok-e vagy kevés ez egy egyetemi városban (amely csak magyar viszonylatban számít a nagyvárosok közé), nemigen lehet vita tárgya, hiszen amíg csak másfél volt — gondolva itt a Somogyi Könyvtár új épületének átadása előtti időkre —, az bizony kevesnek tűnt. Közülük az egyiknek, a JATE Központi Könyvtárának vezetőivel, dr. Karácsonyi Béla igazgatóval és dr. Mader Béla igazgatóhelyettesével beszélgettünk el az intézmény helyzetéről, sürűsödő (főként anyagi) gondjairól.

Valamennyiünket érintő kérdésekről esett szó, hiszen a könyvtár 5340 olvasójának legnagyobb része a felsőoktatásban tanul, dolgozik. Nem érdektelen talán, ha e cikk elején néhány adatot közlünk arra nézve, hogy az adott intézmények nappali hallgatóinak hány százaléka tagja az egyetemi könyvtáraknak. Íme: Bölcsészkar 92%; TTK 67%; Jogi Kar 70%; JATE összesen 75%; SZOTE 23%; Tanárképző 65%; egyéb szegedi főiskolák 20%.

S most következnek az interjú; az első néhány kérdésünkre dr. Karácsonyi Béla válaszolt.

— „Ki” tud ma több könyvet vásárolni: a Központi Könyvtár, vagy az egyes tanszékek?
— Sajnos, mind a tanszéki könyvtárak helyzete, mind a mi helyzetünk nagyon rossz. A tanszékeken mégis elviselhetőbbek a problémák, hiszen ők — velünk ellentétben — nem csupán a költségvetésből gazdálkodnak, hanem rendelkezésükre állnak egyéb anyagi források is, amelyeket különböző tudományos kutatási pályázatok elnyerésével biztosíthatnak. Ezzel egyidejűleg az állami költségvetésen belül is aránytalanul történt: míg 10—12 évvel ezelőtt a könyv-

Reméljük, halálos ítéletről nincs szó; kétségtelennek tűnik azonban, hogy felsőoktatási intézményeink könyvtárai korábban nem tapasztalt alapvető gondokkal küzdenek. Az egyetemisták, s a fiatal (vagy éppen korosabb) értelmiségiek ugyanis már kezdenek hozzáedzteni ahhoz a gondolathoz, hogy ösztöndíjuktól, fizetésükből avagy a szülői apanázból még a hivatásukhoz leg-szükségesebb könyveket,

vásárlásra fordított összegek aránya könyvtárunk és a tanszékek között kétharmad-egy harmad volt, addig jelenleg ez az arány megfordult, s a tanszékek együttesen körülbelül háromszor-négyszer annyi pénzt költhetnek könyvekre, mint mi.

— Az 1985-ös pénzügyi évet a JATE mindhárom kara deficitel zárta. Hasonlóképpen történt ez a központi könyvtár esetében is?
— A tavalyi évet már eleve 1,1 millió forinttal deficitel kezdtük. Ennek ellenére év végén egyenleggel zártunk.

— Milyen áron?
— Anyagi lehetőségeink szűkössége miatt egyrészt be kellett szüntetnünk a külföldi könyvek vásárlását, másrészt meg kellett ritkítani a külföldi folyóiratok rendelését. Megjegyzem, hogy az ún. „standing order” folyóiratokat nem lehetséges máról holnapra lemondani, hiszen az e kategóriába tartozó (tehát nem évről évre előfizetendő, hanem folyamatosan járó) folyóiratokat, ha most lemondjuk, még egy évig kapjuk. Az a tény egyébként, hogy a deficitet felszámoltuk, és tavalyi költségvetésünket egyensúlyba hoztuk, mivel az látszólagos siker, mivel az 1986-os folyóirat-megerende-

léseket tavaly kellett volna kifizetni, ami azonban nem történt meg, tehát azok ideai költségeinket fogják terhelni.

— Zömmel olyan folyóiratokat mondtak le, amelyek esetleg egy tanszéki szakkönyvtárban hozzáférhetőek?
— Nem. Átfedés eddig sem volt köztük és köztünk, hiszen a tanszéki könyvtárak egy szűkebb szakma számára gyűjtenek, nekünk pedig — központi könyvtár lévén — elsősorban azt kell megvennünk, amely kissé szélesebb körben is használható.

— Gondolom, példátlan esemény egy tudományos könyvtár történetében az, ha külföldi könyvvásárlásait megszüntetni kénytelen. Hogyan alakulhatott ki ez a mostani szomorú állapot?
— Evi költségvetésünk hozzávetőlegesen 6 millió forint, amelynek kétharmada bérkeret. Így az összes dologi kiadásra — beleértve a könyvvásárlást is — kétféle jut. Mivel a postadíj, a telefon és az intézményünk fenntartásához szükséges egyéb költségek permanensen emelkednek, sajnos, az új könyvek és folyóiratok vásárlására fordítható összeg csökken. Ráadásul ez utóbbiak ára is évente 15—20%-kal emelkedik. 1984-ig anyagi nehézségeinket különböző-

póthitelekkel meg lehetett oldani, két esztendeje azonban a könyvtárak nem részesülnek póthitelben; így — azt hiszem — érthető, hogy a tavalyi évet, mint már említettem, milliós deficittel kezdtük. Igaz, 1985 során a minisztérium könyvtárostályára 340 000 Ft külön támogatást nyújtott számunkra, alapvető gondjainkat azonban ez sem oldotta meg.

— Csak vásárlással elégíthető ki az olvasói igények?
— Nem — veszi át a szót dr. Mader Béla. — Jelentős szerep jut a hazai könyvtárközi kölcsönzésnek is. Ezenkívül 36 országgal van nemzetközi cserekapcsolatunk, amely kínálatunk bővítését eredményezi anélkül, hogy egy-egy külföldi kötet megvételére ezeket fordítanánk. Igaz, így viszont a postaköltségünk emelkedik.

— A Somogyi Könyvtár elkészülése és megnyitása óta tapasztalható-e némi visszaesés az egyetemi könyvtár látogatottságában?
— Nem, nem tapasztalható. Inkább azt mondanám, hogy sok az olyan hallgató, aki mindkét könyvtárnak tagja.

— Gyakran kerül a könyvtár látogatója olyan helyzetbe, hogy egy adott könyvet

híru tudományos folyóiratuk segítségével szerzik be a szükséges kiadványok egy részét.

— Hisz legyen szó akár művészi, akár tudományos alkotásról, az alkotó és befogadója közti kapcsolatot nem a televízió, a video, a mikrofilm, hanem a könyv esetében bensőséges leginkább, még ha e nézet kissé konzervatív-nak tűnik is. Pedig nem az.

— A mostani dotációt tekintve úgy tűnik, hogy a tudományegyetemi könyvtárak „halálra vannak ítéelve”. A monolitikus egyetemek könyvtárainak (Veszprém, Miskolc, Sopron, Gödöllő) viszonylag jobb a helyzetük, hiszen őket a megfelelő szak-tárcák is támogatják, valamint a profiljuk eléggé beszűkíthető egy adott szakterületre. A JATE viszont aránylag kevés hallgatójú egyetem, rendkívül széles érdeklődési körrel, három karal, így az igényekhez képest a helyzete igen kedvezőtlen.

— Milyen a könyvtár szakember-ellátottsága? Milyen a dolgozók közzéte?
— Egy általános konvenció szerint minden tízezer kötetnyi gyarapodás esetén egy új könyvtáros felvétele szükséges. Ennek ellenére dolgozók száma már nagyon hosszú ideje nem nő, sőt minimálisan csökkent. A kinevezett állományuk átlagbőve közel ezer forinttal elmarad az országos átlagtól, így a szakképzett munkaerő egy része máshová áramlik. Igaz, kapunk helyettük (még ha minimális kezdőfizetéssel is) végzett egyetemi hallgatókat, nekik azonban a könyvtárosi szakképzésük hiányzik. Végeredményben azt mondatom, hogy a könyvtár igen rossz anyagi helyzete a könyvtárosok hangulatát is nagy mértékben érinti.

— Vesznek-e el könyvek, véletlenül, vagy nem egészen úgy?
— Tragikus méretű elvesztés nem szokott lenni, annál kevésbé, mivel készleteink 95%-át zárt raktárban tároljuk. Néhány felelőtlen személy így is akad, azonban ez elkerülhetetlen olyan intézményben, ahol naponta 300 ember fordul meg. Igazán

nagy értékű munka eddig még nem vészett el. Régebben sok bosszúságot okoztak azok a kényelmes hallgatók, akik kivágták az egyes oldalakat ahelyett, hogy kijegyzetelték volna. Tulajdonképpen az ingyenesen igénybe vehető fénymásolási lehetőséget ezért vezettük be. Megéri nekünk is.

— Hadd kanyarodjak vissza ismét az anyagiakhoz. Hogy állja a Szegedi Egyetemi Könyvtár az országos összehasonlítást?
— A mostani dotációt tekintve úgy tűnik, hogy a tudományegyetemi könyvtárak „halálra vannak ítéelve”. A monolitikus egyetemek könyvtárainak (Veszprém, Miskolc, Sopron, Gödöllő) viszonylag jobb a helyzetük, hiszen őket a megfelelő szak-tárcák is támogatják, valamint a profiljuk eléggé beszűkíthető egy adott szakterületre. A JATE viszont aránylag kevés hallgatójú egyetem, rendkívül széles érdeklődési körrel, három karal, így az igényekhez képest a helyzete igen kedvezőtlen.

— Milyen a könyvtár szakember-ellátottsága? Milyen a dolgozók közzéte?
— Egy általános konvenció szerint minden tízezer kötetnyi gyarapodás esetén egy új könyvtáros felvétele szükséges. Ennek ellenére dolgozók száma már nagyon hosszú ideje nem nő, sőt minimálisan csökkent. A kinevezett állományuk átlagbőve közel ezer forinttal elmarad az országos átlagtól, így a szakképzett munkaerő egy része máshová áramlik. Igaz, kapunk helyettük (még ha minimális kezdőfizetéssel is) végzett egyetemi hallgatókat, nekik azonban a könyvtárosi szakképzésük hiányzik. Végeredményben azt mondatom, hogy a könyvtár igen rossz anyagi helyzete a könyvtárosok hangulatát is nagy mértékben érinti.

— Vesznek-e el könyvek, véletlenül, vagy nem egészen úgy?
— Tragikus méretű elvesztés nem szokott lenni, annál kevésbé, mivel készleteink 95%-át zárt raktárban tároljuk. Néhány felelőtlen személy így is akad, azonban ez elkerülhetetlen olyan intézményben, ahol naponta 300 ember fordul meg. Igazán

nagy értékű munka eddig még nem vészett el. Régebben sok bosszúságot okoztak azok a kényelmes hallgatók, akik kivágták az egyes oldalakat ahelyett, hogy kijegyzetelték volna. Tulajdonképpen az ingyenesen igénybe vehető fénymásolási lehetőséget ezért vezettük be. Megéri nekünk is.

Dr. Tandori Károly:

A Bolyai Könyvtár területileg is fejlesztésre szorul

A Bolyai Intézet a JATE Természettudományi Karának hat matematika tanszékét foglalja magába. Az intézet könyvtárának alapjait az egyetem Kolozsvárról Szegedre történő költözése után Riesz Frigyes és Haar Alfréd professzorok tették meg. (Előbbi 1921 és 1922 között, utóbbi 1922 és 1923 között volt dékánja a Karnak.) A könyvtár sorsát a későbbi vezetők is szívügyüknek tekintették, így az az idők során országos híru könyv- és folyóirat-tárrá fejlődött. A jelenlegi helyzet iránt dr. Tandori Károly akadémikus, a Matematikai Tanszékcsoport vezetőjétől érdeklődtünk.

— Még tíz évvel ezelőtt is olyan kép élt az ország matematikusaiban, hogy különösen a régi anyagok vonatkozásában ez a legjobb matematikai szakkönyvtár az országban — mondotta a professzor úr —, ám azóta anyagi problémák miatt bizonyos értelemben visszaesés tapasztalható. A devizáért beszerezhető folyóiratok, könyvek ára ugyanis ijesztő mértékben emelkedik. Becsléseink alapján az 1986. évben a folyóiratok, könyvek beszerzéséhez 950 ezer forintra lesz szükségünk, ezzel szemben az egész intézet évi költségvetésére 358 ezer forintot kaptunk. Természetesen ez utóbbi összegből kell a könyvek vásárlásán kívül az inté-

zet fenntartását is biztosítanunk, a krétától a postaköltségig.

— Rendelkezésükre állnak-e olyan források, amelyekből a különbözőzet fedezni tudják?
— 1985-ben a Bolyai Intézet munkatársai öt akadémiai kutatási téma-pályázatot nyertek el; remélhetőleg az idén is jutunk majd bevételhez pályázatok útján. A másik fő bevételi forrásunk az intézetünk által kiadott tudományos folyóirat, az *Acta Scientiarum Mathematicarum*. A Szegeden megjelenő Acták közül ez az egyetlen, amely kereskedelmi forgalomba kerül; a terjesztést a Kultúra Kereskedelmi Vállalat intézi. A bevétel egy része — várhatólag évi félmillió forint — visszaáramlik intézetünkbe. Ezen „plusz” pénzzel az idén még egzisztálni tudunk, bár egy NSZK-beli folyóirat rendelését — amelynek egy évfolyama 91 ezer forintba kerül — így is le kellett mondanunk. Ha tehát intézetünk nem nyer kellő számban kutatási pályázatokat, s ha a költségvetés nem emelkedik, akkor a jövőt illetően kétségbeesztő helyzet alakulhat ki.

— Minden fontos munka beszerzethető a fenti módszerek egyikével?
— A folyóiratoknak, könyveknek nemcsak az ára, de a száma is rohamosan nő. Minden évben újak és újak jelennek meg; teljességre könyvtárunk még megközelítőleg sem törekedhet. Célnak olyan munkák gyűjtése, amelyek tartalmaznak bejelentéseket a szegedi matematikai kutatásokba.

— Vannak-e tárolási gondjaik?
— A könyvtár jelenlegi állománya több mint 28 ezer kötet, ennek egy részét — százezreket érő folyóiratokat — a földön vagyunk kénytelenek elhelyezni. Úgy tűnik, hogy a Bolyai Könyvtár kinötte magát; területileg is fejlesztésre szorul.

Dr. Zallár Andor:

A hallgatói olvasótermek létrehozása halaszthatatlan feladat

A Szegedi Orvostudományi Egyetem 1951-ben vált külön a Tudományegyetemtől. Addig annak orvosi karaként működött, s önálló, 1926-ban alapított kari könyvtárral rendelkezett. Ezen kari könyvtár, valamint a különböző klinikai könyvtárak anyagából alapították a SZOTE Központi Könyvtárát 1951-ben, amely azóta jelentős fejlődésen ment keresztül. Jelenleg nem csupán az egyetem klinikai könyvtárainak, 52 egységnek irányítását végzi, hanem a három dél-alföldi megyét tekintve regionális feladatokat is ellát, sőt, alközpontja az orvostudományi és egészségügyi könyvtárak országos hálózatának is. Állománya a klinikai könyvtárakéval együttesen évente 5000 kötetet gyarapszik; 1000-féle folyóiratot jartanak, amelyből 650—700 külföldi szaklap. Napi átlagforgalmuk a tavalyi évben 118 fő volt.

Dr. Zallár Andor, a SZOTE Központi Könyvtárának igazgatója készsége felvilágosítást az intézménnyel kapcsolatos kérdéseinkre. — Az Önök könyvtára kizárólag szakkiadványokat gyűjt?
— Igen, hiszen könyvtárunk tudományos felsőoktatási, országos feladatkörű szakkönyvtár.
— A két egyetem különválásakor minden orvostudományi tárgyú könyv ide került át?
— Csak az akkori or-

voskari könyvtár állományát vettük át. A JATE Központi Könyvtárában jelenleg is számos alapvető könyv áll az orvostanhallgatók rendelkezésére, akik ezt a lehetőséget ki is használják.

— Vannak-e nehézségeik a beszerzéssel kapcsolatban?
— Mivel a tudományos eredmények mennyisége is növekednek, természetesen, hogy nő az egyes szaklapok terjedelme, és ezzel párhuzamosan az ára is. A költségvetés viszont nem emelkedik az árakkal arányosan, így a beszerzés során felmerülő nehézségeket egyéb hitelekkel kell megoldani. A múlt esztendőben több mint 10 millió forintot fordítottunk állományunk gyarapítására, ebből a pénzből azonban nem tudunk többet vásárolni, mint 4—5 éve, amikor erre a célra a fenti összegnek csupán fele állt rendelkezésünkre.

— Az imént, amikor körbevezetett a könyvtár helyiségein, feltűnt a raktárak rendkívüli zsúfoltsága. Szinte a plafonról is könyvek lógtak le. Milyen elképzelések vannak e helyzet felszámolására?
— A könyvtár épülete alatti pinchehelyiségek egy részét jelenleg a gazdasági igazgatóság textilraktárnak használja. Ezen helyiségek, ha könyvtárunk megkapná őket, a raktározási gondjainkat

jó időre megoldanák. Átkerülhetnének ide a klinikai könyvtárak nemhasználatos kötetei is, így tehermentesíteni lehetne közülük főleg azokat, amelyekben a könyvtárosi teendők nem főállású dolgozók látják el. Biztató számunkra, hogy ezen elképzelésünket az egyetem vezetése is támogatja.

— Van-e egyéb problémájuk a raktár kapacitásának szűkösségén kívül? Az iménti „körutunk” során az olvasótermek sem tűntek túlságosan nagynak...
— A Művelődési Minisztérium Könyvtárostályának szakmai felülvizsgálata már 1984-ben megállapította, hogy a hallgatói olvasótermek létrehozása halaszthatatlan feladat. Egyetemen belüli lehetőségeink szűkösek, ennek ellenére márciusban megkezdődik egy, eddig más célra használt helyiség hallgatói olvasóteremmé alakítása, ahol körülbelül 25 személynek jut majd hely. Az igazi megoldást azonban egy új könyvtári épület létrehozása jelentené, amelyet a mostani épületünkhöz lehetne hozzáépíteni. Ennek előzetes terveit és tervezett költségvetését már az Egészségügyi Minisztériumban vannak. Elvégre nem válhat igazán jó orvos azon hallgatóból, aki a saját szakterületének könyvtári kulturáltságát nem ismeri meg.